

«Тасдиқ мекунам»

Директори Институти масъалаҳои об,
гидроэнергетика ва экологияи АМИТ,

д.и.т., дотсент Амирзода О.Х.

«13» июли соли 2022

ХУЛОСАИ

Институти масъалаҳои об, гидроэнергетика ва экологияи Академияи миллии илмҳои Тоҷикистон

Кори диссертатсионии Расулзода Ҳомидҷон Ҳасан (Расулов Ҳомид Ҳасанович) дар мавзӯи: *«Хусусиятҳои хоси ташаккулёбии ва истифодаи оқилонаи захираҳои оби ҳавзаи дарёи Панҷ»* аз рӯи ихтисоси 25.00.27 – Гидрологияи хушкӣ, захираҳои обӣ, гидрохимия барои дарёфти дараҷаи илмӣ номзоди илмҳои техникӣ дида баромада шуда, Институти масъалаҳои об, гидроэнергетика ва экологияи АМИТ (ИМО,ГЭ ва Э АМИТ) чунин хулоса медиҳад.

Расулзода Ҳомидҷон Ҳасан (Расулов Ҳомид Ҳасанович), соли 1987 ба Донишгоҳи давлатии обуҳавошиносии шаҳри Одессаи Украина, факултети обуҳавошиносӣ дохил шуда, онро соли 1992 бо ихтисоси «обуҳавошинос» хатм намуд.

Дар давраи омодакунии диссертатсияи номзадӣ аз соли 2020 таҳти роҳбарии н.и.т., ходими калони илмӣ Кодиров Анвар Саидкулович ҳамчун унвонҷӯ дар Институти масъалаҳои об, гидроэнергетика ва экологияи АМИТ фаъолият мекард. Иҷрои кори илмӣ, ҷамъоварии маводҳои тадқиқотӣ ва коркарди онҳо дар Институти масъалаҳои об, гидроэнергетика ва экологияи АМИТ амалӣ шудаанд.

Шаҳодатномаи №002 оид ба супоридани имтиҳонҳои минимуми номзадӣ санаи 5 июли соли 2022 аз тарафи Институти масъалаҳои об, гидроэнергетика ва экологияи АМИТ дода шудааст.

Ӯ ба ҳайси Директори Агентии обуҳавошиносии Кумитаи ҳифзи муҳити зисти назди Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон то соли 2019 фаъолият намуда, аз соли 2019 то ҳол ба ҳайси директори Маркази илмӣ-тадқиқотии Кумитаи давлатии идораи замин ва геодезии Ҷумҳурии Тоҷикистон фаъолият менамояд.

Роҳбари илмӣ:

- Қодиров Анвар Саидкулович, н.и.т., ходими калони илмӣ озмоишгоҳи «Захираҳои об ва равандҳои гидрофизикӣ»-и Институти масъалаҳои об, гидроэнергетика ва экологияи АМИТ.

Мубрами мавзӯи таҳқиқот. Минтақаи ташаккулёбии ҳавзаи дарёи Панҷ ба минтақаҳои кӯҳии Тоҷикистон шомил гардида, омӯзиши пурраи хусусияти гидрологӣ, инчунин хусусияти ин минтақа дар шароити тағйирёбии иқлим, ниҳоят муҳим мебошад, ки усулҳои ҳисоб ва пешгӯии маҷро дар маҷмӯъ муайян карда шаванд.

Маълум аст, ки дар мавзеъҳои кӯҳӣ дидбонгоҳҳои кӯҳӣ дар маҷрои миёна ва поёноб ҷойгир мебошанд ва ҷенкуниҳо дар маҷмӯъ танҳо обнокии миёнаи ҳавзаи дарёро муайян менамоянд. Бо ин мақсад барои иҷрои қонунияти табиӣ асосӣ дар мавзеъҳои кӯҳӣ, инчунин равандҳои гидрологӣ таҳлили пурраи тақсимшавии маҷро дар мавзеъҳои баландӣ, ҳамчунон аз рӯи омилҳои иқлимӣ бо дарназардошти идоракунии антропогении маҷро лозим мебошад. Бар замми ин, дар робита бо усулҳои таҳқиқоти маҷроӣ оби дарёҳои кӯҳӣ дар мавзеи ташакулёбӣ ниҳоят муҳим мебошад.

Омилҳои ба тағйирёбии иқлим таъсиркунанда (гардиши укёнусӣ, афканишоти офтоб, ки ба Замин равона шудаанд, равандҳои заминӣ ва биотӣ, аз ҷумла тағйирёбии антропогении муҳити зисти табиӣ) боиси ба амал омадани гармии глобалӣ мегарданд. Олимони сайёра аллакай мавқеи ғайро вобаста ба мафҳуми иқлим дар гузашта ва оянда қабул карда, дар ин баробар онҳо ба мушоҳидаҳо ва амсилаҳои назариявӣ таъҷиб мекунанд. Вобаста ба самти назариявӣ ҳангоми муносибати илмӣ дар муқоисакунии маълумотҳои иқлимӣ солҳои пешин ва барои пешгӯиҳо дар оянда, инчунин барои муайян намудани сабабҳо ва оқибатҳо дар тағйирёбии иқлим дар аксари мавридҳо амсилаи физикии гардиши умумӣ истифода мешавад.

Ҷумҳурии Тоҷикистон соли 1998 дар қатори дигар давлатҳо аъзои Конвенсияи қолибии СММ оид ба тағйирёбии иқлим гардида, соли 2008 протоколи Киоторо ба мувофиқа расонид. Аз тарафи умҳурии Тоҷикистон, мувофиқи ўҳдадорихои худ дар доираи Конвенсияи қолабии СММ оид ба тағйирёбии иқлим ҳисоботи миллӣ оид ба тағйирёбии иқлим ва оид ба таҳияи иқтидор дар самтҳои афзалиятноки иқтисодиёт (солҳои 2001-2002, 2008, 2015, 2022 Ахбороти ҷоруми миллӣ) омода намуда, Нақшаи миллии амал оид ба коҳиш додани оқибатҳои тағйирёбии иқлимро таҳия намуд. Ин ҳуҷҷатҳои болозикр барои кишвар ҳамчун ҳуҷҷатҳои роҳбарикунанда дар масъалаи тағйирёбии иқлим гардиданд.

Тағйирёбии иқлим, ки дар кишварҳои Осиёи Марказӣ мушоҳидашаванда мебошад боиси номуайянии баланди вобаста ба пешгӯии ҳолати ҳозира ва ояндаи захираҳои об мегардад. Дар робита ба ин аҳамияти аввалиндараҷа ба қазияҳои обшароӣ, асосан ба масъалаҳои вобаста ба истифодаи захираи оби дарёҳои фаромарзӣ равона мегардад. Зарурияти омӯзиши захираҳои об дар робита ба ҳадафҳои рушди устувори тамоми минтақа ба миён меояд. Дар ин баробар диққати ҷиддӣ ба ҳавзаи Амударё, ки дар ҳудуди панҷ кишварҳои минтақаи Осиёи Марказӣ ҷойгир мебошад, равона гардидааст.

Робитаи таҳқиқот бо барномаҳо ва ё мавзӯҳои илмӣ. Мавзӯ бо Барномаҳои тадқиқотии муштарак (Барномаи байналмилалӣ Хитой оид ба ҳамкорихои илмӣ-техникӣ, 2010DFA92720) дар бораи тағйирёбии иқлим дар Осиёи Марказӣ ва Синзян, ки соли 2011 оғоз гардида, вобаста ба тадқиқотҳои тағйирёбии иқлим, инчунин таъсири он ба экосистема, захираҳои об, биёбоншавӣ, растаниҳо, олами ҳайвонот, организмҳои

хурд, захирахои ҷангал, марғзорҳо, ҷарогоҳҳо, кишоварзи, аҳоли ва ғ. дар бар гирифта, алоқаманд мебошад.

Мақсад ва вазифаи тадқиқот. Мақсади мавзуӯ тадқиқоти хусусияти маҷрои мавзей, инчунин обнокии дарёи Панҷ (шоҳоби асосии дарёи фаромарзии Амударё) дар шароити кунунии тағйирёбии иқлим ба ҳисоб меравад. Бо ин мақсад ҳалли масъалаҳои зерин лозим мебошад:

1. Таҳлили шароити ташакулёбии маҷрои ҳавзаи дарёи Панҷ.
2. Омӯзиши хусусиятҳои иқлимӣ ва таъсири он ба шароити ташакулёбии маҷрои ҳавзаи дарёи Панҷ дар марҳилаи муосир.
3. Муайян намудани мушкилиҳо дар мавзеи ташакулёбии ҳавзаи дарёи Панҷ.
4. Таҳлили тақсимшавии миқёсии захирахои об дар ҳавзаи дарёи Панҷ.
5. Муайян намудани таъсири омилҳои антропогенӣ ба тағйирёбии хусусияти маҷрои ҳавзаи дарёи Панҷ.
6. Муайян намудани қонуниятҳои умумии омилҳои иқлимӣ ба тағйирёбии хусусияти маҷрои дарёи Панҷ.
7. Арзёбии таъсири шароитҳои тағйирёбии иқлимӣ, инчунин коҳишёбии майдони пирияхҳо ба маҷрои дарёи Панҷ.

Объекти тадқиқот ҳавзаи дарёи Панҷ, ки яке аз шоҳобҳои асосии дарёи байнимарзии Амударё мебошад, махсуб меёбад.

Мавзӯи тадқиқот ба хусусиятҳои хоси ташакулёбии маҷро ва истифодаи оқилонаи захирахои оби ҳавзаи дарёи Панҷ бахшида шудааст.

Навгониҳои илмӣ аз мавзӯҳои зерин иборат аст:

1. Вобастагии миқдори боришот аз баландии мавзеъ дар ҳавзаи дарёи Панҷ, инчунин тақсимшавии боришот аз рӯи мавсимҳо дар ҳавзаи дарёи Панҷ муайян карда шуд.
2. Ҷараёни хусусияти иқлимӣ ва таъсири он ба шароити ташакулёбии маҷрои ҳавзаи дарёи Панҷ дар давраи муосир, дар асоси таҳлили 11 дарёи ҳавза нишон дода шудааст. Қазияҳои асосии мавзеи ташакулёбии маҷрои ҳавзаи дарёи нишон дода шудаанд. Ҳангоми таҳлили миқдори солони боришот тағйирёбии назаррасии миқёсӣ ва фосилавии онҳо муайян шуда, давраҳои ниҳоят хушк ва намнок ҷудо карда шудаанд.
3. Тақсимшавии фосилавии захирахои оби ҳавзаи дарёи Панҷ муайян гардида, нишондоди миёнаи моҳона, маҷрои камтарин ва баландтарини дарёи Панҷ нишон дода шудааст.
4. Нақши фаъолияти хочагидорӣ дар ҳавзаи дарёи Панҷ ва идоракунии маҷро дар давраи муосир нишон дода шудааст. Бо мақсади арзёбии умумии таъмини аҳоли ба оби нушокии захираи қиёсӣ (захира ва пешгӯиҳо)-и ҳавзаи дарёи Панҷ муайян карда шудааст.
5. Хусусияти ташакули серобӣ дар ҳавзаи дарёи Панҷ муайян шуда, усулҳои ҳисоби серобӣ нишон дода шудаанд.
6. Тағйирёбии ҳарорати ҳаво аз рӯи таҳлили тағйирёбии моҳонаи ҳарорат дар шабакаҳои гуногуни минтақаи Помир дар солҳои 1991-2016

дар муқоиса ба солҳои 1961-1990 арзёбӣ шуда, маҷрои дарёи Панҷ дар шароити муносири тағйирёбии иқлим муайян карда шудааст.

Нуктаҳои ба ҳимоя пешниҳодшаванда:

1. Тағйирёбии баамаломата дар нишондоди миёнаи бисёрсолаи маҷрои дарёи Панҷ мувофиқи тағйирёбиҳо дар натиҷаи таъсири релеф ва омилҳои иқлимӣ. Боришоти атмосферӣ дар ҳавзаи дарёи Панҷ, миқдори боришот, тақсимшавӣ вобаста ба давраҳои сол, хусусияти боришот вобаста ба баландӣҳо, вобаста ба самти пастхамиҳои кӯҳӣ, дараҷаи муҳофизати қисмҳои алоҳида аз шамолҳои намнок.

2. Тамоюли тағйирёбии ҳарорати ҳаво ба болоравӣ дар нишондоди солоне ва дар нишондодҳои фаслҳои сол. Тағйирёбии нобаробари боришот: дар нишондоди солоне тамоюли пастшавии онҳо ба қайд гирифта шудааст; дар давраи сардӣ тағйирёбии назаррас дар ҷамъшавии боришот мушоҳида нашудааст; дар давраи гармӣ тағйирёбии якбора дар ҷамъшавии боришот мушоҳида гардид.

3. Муқоисакунии таносуби ҳаҷми миёнаи маҷро дар даҳсолаҳои пешин нисбат ба даҳсолаҳои охири оид ба ҳаҷми миёнаи маҷрои дарёи Панҷ.

4. Таъсири антропогенӣ ба ҳавзаи дарёи Панҷ ва идоракунии маҷро дар давраи муосир.

5. Хусусияти ташаккулёбии серобӣ дар ҳавзаи дарёи Панҷ ва усулҳои ҳисоби серобӣ.

6. Тағйирёбии ҳарорати ҳаво аз рӯи маълумотҳои таҳлили тағйирёбии моҳонаи ҳарорат дар шабакаҳои гуногун (дар давраи солҳои 1991-2016 нисбат ба давраи солҳои 1961-1990) ва обҳои дарёи Панҷ дар шароити кунунии тағйирёбии иқлим.

Саҳми шахсии муаллиф аз интиҳоби мустақили самти таҳқиқот ва усулҳои ҳалли вазифаҳои гузашташуда иборат мебошад. Муаллиф бевосита дар барномаҳо ва лоиҳаҳои ба мавзӯ таъаллуқдошта, дар ҷамъоварии маълумотҳо, таҳлил ва муҳокимаронии натиҷаҳои ба даст омада, омода намудани маводҳо барои нашр иштирок намудааст. Тасвиати хулосаҳои асосии мавзӯи рисола аз тарафи унвончу иҷро шудаанд.

Интишорот аз рӯи мавзӯи диссертатсия. Оид ба мавзӯи рисола 21 корҳои илмӣ, аз ҷумла: 1 монография; 7 мақолаи яккамуаллифӣ, 17 мақола дар нашриётҳои хориҷӣ, 4 мақола дар нашриётҳои тақризшавандаи эътирофнамудаи ҚОА назди Президенти ҚТ, 3 мақола дар сохтори ШИИР (Шохиси иқтибосҳои илмии Русия) нашр гардидааст.

Мутобиқати диссертатсия ба шиносномаи ихтисоси илмӣ.

Соҳаҳои илмӣ ихтисоси 25.00.27 – Гидрологияи хушкӣ, захираҳои обӣ, гидрохимия номгӯи зерин махсуб меёбанд:

- Илмҳои техникӣ; кимиёвӣ; географӣ; физикию-математикӣ.

Ихтисоси илмӣ мазкур соҳаи географияи физикӣ махсуб ёфта, объектҳои обии хушкзамин ва равандҳои дар он ба вуқӯ пайвастаро бо назардошти қонуниятҳои тақсими фазову вақтии захираҳои об, сифати

об, усулҳои арзёбии ҳисоб, ояндабинӣ, хусусиятҳои хоси гидрологӣ ва гидрохимиявӣ, дастурамалҳо оид ба истифодаи оқилонаи захираҳои обӣ, пешбиниҳои офатҳои гидрометеорологӣ, таъмини бехатарии гидроэкологӣ, таъсири онтропогенӣ ба равандҳои гидрологӣ, об ва равандҳои иҷтимоӣ нигоҳдории гидроэкометемаи табиӣ ва идоракунии маҷмаавии захираҳои обиро меомӯзад.

Ба таври аниқтар кори диссертатсионии мазкур ба соҳаҳои зерини ихтисоси 25.00.27 – Гидрологияи хушкӣ, захираҳои обӣ, гидрохимия мутобиқат мекунад:

1. Асосҳои назариявӣ ва методологияи гидрология, гидрография, маҷро, лимнология, равандҳои ташаккул ва сарфаи об; гидрохимия ва гидроэкология.

2. Қонуниятҳои гирдгардиши голоболии об; ташаккул, ҳарорат, трансформатсия, ҷузъҳои энергетикӣ ва ҷараёни об; масъалаҳои гидрологияи минтақавӣ; хусусиятҳои кимиёвии об, генезиси ташаккули об, табиати физикавӣ ва тағирёбии маҷро.

3. Хусусиятҳои хоси равандҳои гидрологӣ, гидрохимиявӣ ва гидробиологӣ дар қулҳо ва обанборҳо; пайдоиши динамикӣ дар қулҳо ва обанборҳо; генезис ва трансформатсияи ҳолати вазни об; масъалаҳои амсилакунонии лимнологӣ; оптимизитсияи речаи объектҳои обии хушкзамин.

4. Коркарди асосҳои илмӣ таъмини бехатарии гидроэкологияи минтақа ва объектҳои хочагидорӣ; бехатарӣ, самаранокии иқтисодӣ ва экологияи истифодаи об дар соҳаҳои гуногун; банақшагирии фаъолияти хочагидорӣ дар соҳаи баландшавии ҳавфи гидрологӣ; ҳифзи объектҳои обӣ аз ифлосшавӣ, корношоямӣ ва таназзул; шароити муътадили гидроэкосистема.

Мӯҳтавои асосии диссертатсия

дар интишороти зерини довталаб дарҷ гардидааст:

А) Монография:

1. Rasulov, H.H. Climate Change Trends and Scenarios of the Republic of Tajikistan // [Text] / H.H. Rasulov / Monograph. Approved by International Science & Technology Cooperation Program of China (2010DFA92720). Dushanbe-Xingjian. -2010. 141 p.

Б) Мақолаҳои нашршуда дар маҷаллаҳои илмӣ тақризшавандаи эътирофнамудаи ҚОА назди Президентии Ҷумҳурии Тоҷикистон:

2. Расулов, Х.Х. Условия формирования стока бассейна реки Пяндж на современном этапе // [Текст] / Х.Х. Расулов, Н. Носиров, Н.Н. Степанова / Вестник ТГУК, №4(17), -Душанбе, 2016, С. 94-106.

3. Расулзода, Х.Х. Физико-географические факторы формирования стока и водного режима в бассейне реки Пяндж // [Текст] / Х.Х. Расулзода, З.В. Кобулиев, А.С. Кодиров / Научный журнал «Наука и инновация». №3, -Душанбе, 2018. С. 170-176.

4. Расулзода, Х.Х. Элементный состав атмосферного аэрозоля и почв Таджикистана // [Текст] / С.Ф. Абдуллаев, В.А. Маслов, Х.Х.

Расулзода, М.Н. Рахматов / Вестник Таджикского национального университета. Серия естественных наук. -Душанбе, -2018. -№1. С. 77-83.

5. Расулзода, Х.Х. Основные проблемы зона формирования стока бассейна реки Пяндж // [Текст] / Х.Х. Расулзода, Ш.С. Кодиров / Научно-исследовательский журнал «Вестник педагогического университета», №1-2019, Душанбе. -2019. С. 173-180.

Дар асоси маълумоти ба дастодада кори диссертатсионии Расулзода Ҳомидҷон Ҳасан дар мавзӯи «Хусусиятҳои хоси ташаккули ба истифодаи оқилонаи захираҳои оби ҳавзаи дарёи Панҷ» барои дарёфти дараҷаи илмӣ номзади илмҳои техника аз рӯи ихтисоси 25.00.27 – Гидрологияи хушкӣ, захираҳои обӣ, гидрохимия, ба Шӯрои диссертатсионии 6D.KOA-059 назди Инститuti масъалаҳои об, гидроэнергетика ва экологияи АМИТ тавсия карда мешавад.

Хулоса дар маҷлиси васеи Инститuti масъалаҳои об, гидроэнергетика ва экологияи АМИТ бароварда шуд.

Дар маҷлис иштирок доштанд 13 нафар. Натиҷаи овоздиҳӣ: «Тарафдор» - 13 нафар, «Зид» - 0, «Бетараф» - 0, протоколи №9 аз 12 июли соли 2022.

Раис, директор ИМО, ГЭ ва Э АМИТ,
д.и.т., дотсент

Амирзода О.Х.

Котиби илмӣ
ИМО, ГЭ ва Э АМИТ, н.и.б.

Қориева Ф.А.

Муқаризи ҳолис, доктори илмҳои
география, сарҳодими илмӣ Шӯъбаи
географияи Раёсати Академияи миллии
илмҳои Тоҷикистон

Муҳаббатов Х.М.

Муқаризи ҳолис, номзади илмҳои
техникӣ, муовини директори
ИМО, ГЭ ва Э АМИТ оид ба илм

Қурбонов Н.Б.

Имзоҳои Амирзода О.Х., Қориева Ф.А. ва Қурбонов Н.Б.-ро тасдиқ
мекунам.

Мудирӣ Шӯъбаи кадрҳо ва коргузори
ИМО, ГЭ ва Э АМИТ

Ҳолназарова З.Д.

Имзои Муҳаббатов Х.М.-ро тасдиқ мекунам.

Мудирӣ Шӯъбаи кадрҳо
ва корҳои махсуси Раёсати АМИТ

Муродова М.Р.